

35. İbrahim Tırsî'nin kendi şairliğine ve şiirine bakışı

Kudret Safa GÜMÜŞ¹

APA: Gümüş, K. S. (2021). İbrahim Tırsî'nin kendi şairliğine ve şiirine bakışı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 568-586. DOI: 10.29000/rumelide.895975.

Öz

Poetika, şairlerin şiirlerini yazarken ait oldukları şiir geleneğinin kurallarını içeren bir terimdir. Her şairin şiir geleneğini inceleyerek şiir anlayışı ile ilgili yapılan çalışmalar, şairlerin zihinsel altyapısını ortaya çıkarmak açısından önemlidir. Dîvân şiiri göz önünde bulundurulduğunda şairlerin şiir anlayışları; tezkireler, dîvânların ön sözü, kasidelerin fahriye kısımları, gazellerin mahlas beyitleri ve şiir unsurlarının yer aldığı bazı şiir ve beyitlerle incelenebilmektedir. Şairler, şiirlerinin güzelliğini ve etkinliğini vurgulamak için dîvânlarında çeşitli sanatlara ve çok sayıda mazmûna atıfta bulunmuşlar, böylece eserlerinde şair ve şiire ilişkin düşüncelerini yansıtmışlardır. Dîvân şairinin hayatı algılama biçimini şiirine yansıttığı eserler, Osmanlı'nın zihinsel altyapısını sunmaktadır. Şairler öncelikle şiirde anlama önem vermişler ve eserlerini bu noktadan hareketle yazmışlardır. Şairler, kaleme döktükleri şiirlerinin kelimelerden hareketle anlaşılacaklarını, sadece kalp gözüyle şiire bakan kişiler tarafından anlaşılacaklarını ifade etmişlerdir. Hâl böyle olunca, her şairin şair ve şiir hakkındaki görüşleri incelenmeli, Osmanlı şairlerinin şiire yaklaşımı tanıtılmalı ve Osmanlı şiirinin anlam eksenine ortaya konulmalıdır. Tırsî, 18. yüzyıl dîvân şairi ve hattatlarından biridir. Kaynaklarda, onun asıl adının İbrahim olduğu belirtilmektedir. İbrahim Tırsî, günlük yaşamla ilgili birçok konuyu ele almış; giyim, yemek, müzik, el sanatları gibi sosyal yaşamın çeşitli alanlarını şiirine yansıtmıştır. Onun şiirden beklediği sadece eğlenmek ve eğlendirmektir. Şiirleri hezliyat tarzındadır. Şiirde benimsediği bu üslup, şiirlerin içeriğini komik bir hâle getirmekten ibarettir. Bu çalışmada, İbrahim Tırsî'nin kendi şairliği ve şiiri hakkındaki fikirleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. İbrahim Tırsî'nin dîvânını analiz neticesinde, gazellerin mahlas beyitleri, kasidelerin fahriye kısımları ile şair ve şiire dair fikirleri eksenindeki diğer beyitler araştırma sırasında çalışmaya ışık tutmuştur.

Anahtar kelimeler: Dîvân şiiri, Poetika, İbrahim Tırsî

İbrahim Tırsî's view of his poetry and his poem

Abstract

Poetic is a term that contains the rules of the poetry school to which poets belong while they write their poems. The studies which have executed concerning their conception of poetry by examining the poetry tradition of each poet is important in order to reveal mental infrastructure of poets. When the Diwan poetry take into consideration, the subject of poetic is able to be analysed through some poems in which contain poetical elements such as tezkires, introduction of diwan, parts of fahriye in odes, pseudonymous couplet of the ghazals. Poets have referred to various arts and a large number of mazmûn in their diwan in order to emphasize beauty and effectiveness of their poems, thus they have reflected to their views on poetry and poetry in their works. The works which

¹ Dr. Öğr. Gör., Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Aksaray, Türkiye), kudretsafagumus@aksaray.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1276-3406 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 09.02.2021-kabul tarihi: 20.03.2021; DOI: 10.29000/rumelide.895975]

reflect the life vision of the Ottoman poet and therefore his viewpoint that dominates his poetry present mental infrastructure of the Ottoman society. Poets, they stated first of all that it should be meanings in poetry, and they write their works by acting on this axis. Poets expressed that their poems can not be understood by moving from words, will have just comprehended by erudits who look through the heart eye. In this case; The view about poetry and poet of each poet should be exam the poetics of Ottoman poetry should be introduced by aid of inductive approach ined and the poetics of Ottoman poetry must be put forward by aid of inductive approach. İbrahim Tırsî is one of the 18th century Ottoman poets and calligraphers. His real name is İbrahim. İbrahim Tırsî has dealt with many issues related to the daily life. He looks sarcastically to various areas of social life such as clothing, food, music, crafts. What he expects from poetry is just to have fun and entertainment. His poems are in the style of "hezliyat". This style he has adopted in poetry consists in making the contents of poems funny. In this work; ideas about comprehension of poet and poetry of İbrahim Tırsî, poet and representative were tried to be revealed. As a result of the analyse of the diwan of poet, last couplets of ghazals, parts of fahriye in odes and poetic couplet or bents have shed light on us during research.

Keywords: Diwan poetry, Poetic, İbrahim Tırsî

Giriş

Günümüzde şiir sanatı anlamıyla kullanılan poetika kavramı, herhangi bir şairin şiir sanatı hakkındaki derli toplu görüş, anlayış ve fikirlerini ihtiva eden bir yazı ya da eser olarak tanımlanmaktadır. Aslı Yunanca olan bu kelime şiir sanatını karşılayan bir anlamla dilimize geçmiş olmakla birlikte, sanatsal yaratmayı izâh mânâsını taşımaktadır (Karaca, 2005: 31). Geniş anlamıyla poetika, şiire dair her konuyla uğraşan bir bilim alanı şeklinde tanımlanabilmekte, poetika bağlamında şekil unsurları (vezin, kafiye, nazım şekilleri), şiirde dış yapı, ahenk, armoni, ritm ve şiirin dili gibi başlıklar üzerinde durulmaktadır. Poetika ayrıca muhteva (konu, mânâ, imajlar sistemi, edebî sanatlar, temalar), şiirin ferdî ve sosyal karakteri, şiirin kaynağı ve estetik gibi unsurların da poetika bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini açıklamaktadır (Okay, 2011: 17). "Poetika, bizzat şairlerin (kendi) şiir(lerin)in biçimini, içeriğini, üslubunu ve estetiğini kapsayan konularda herhangi bir sanatçıyı ya da eseri hedef almaksızın ortaya koyduğu görüşleri, tespitleri, önerileri, içeren çalışmalar(ın)dan meydana gelen bir bütündür" (Sazyek, 2000: 10). Bu açıklamalar dikkate alındığında poetikanın amacının, şiiri belli bir kalıba sokmadan, şairin görüşlerini, şiir anlayışını, üslubunu, eserinin içeriğini ve estetik unsurlarını ortaya koyma olduğu söylenebilir. Dolayısıyla şair kendi poetik anlayışını üslubuyla ortaya koyabileceği gibi yazdığı eserlerde yaptığı açıklamalarla da ifade edebilmektedir (Ekici, 2020: 179).

Klasik Türk edebiyatı şairleri her şeye edebî bir hassasiyetle yaklaşmışlar; şair, şiir, edebiyat ve sanatla ilgili mevzulara da aynı gözle bakmışlardır. Eserlerinde belagat ve şiirle ilgili kavramlardan hareketle söz ve mânâyâ ait renkli hayaller, güçlü ve mantıklı benzetmeler oluşturmuşlardır (Doğan, 2002c: 18). Türk edebiyatının önemli bir merhalesini oluşturan Dîvân şiirinde ise şiir ve şiir sanatı üzerine yazılmış olan eserlere bakıldığında; dîvân dibâceleri, şuârâ tezkireleri, kasidelerin fahriye bölümleri, gazellerin mahlas beyitleri ve poetik nitelikli gazeller karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca şu'arâ tezkirelerinde şair ve şiir hakkında geniş mülâhazalarda bulunulduktan sonra şiirin ehemmiyeti üzerine bilgiler verildiği görülmektedir. Tezkire yazarları, şairlerle ilgili bölümlerde şairin, şiir sanatı üzerinde durmuşlardır (Erkal, 2018: 39).

Asıl adı İbrahim olan Tırsî², XVIII. yüzyılda hezliyat türünün en önemli şairlerinden biri olarak bilinmektedir. O, günlük yaşamla ilgili birçok konuyu manzumelerinde ele almış; giyim, yemek, müzik, el sanatları gibi sosyal yaşamın çeşitli alanlarını şiirine yansıtmıştır. Bu çalışmada, XVIII. yüzyıl şairlerinden olan İbrahim Tırsî'nin kendi şairliği ve şiirine bakışı, *Dîvânı*'ndaki şiirlerden hareketle tespit edilmeye çalışılmıştır. Şairin hezliyat türündeki üslubundan onun şair ve şiiri hakkında fikir sahibi olmak mümkün olduğu gibi, manzumelerinde belirttiği kendi şairliği ve şiiri hakkındaki görüşler, değerlendirmeler ve ahenk unsurları onun şair ve şiire bakışını göstermesi açısından önemlidir.

1. İbrahim Tırsî'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği

18. yüzyıl Osmanlı şair ve hattatlarından biri olan Tırsî'nin asıl adı İbrahim'dir. Şiirlerinde, "Âbâdî ve âharlı yazı kağıdına mensup" anlamına gelen "Tırsî" mahlasını kullanmıştır (Erdem, 1994: 196-97). *Dîvân*'ında geçen;

"Tırsî aceb mi oynasa etfâl ile hemîn

Anatolıda maskat-ı re'isi Uşaklıdır" (g.65/9)³ beytinden, onun Anadolu'dan İstanbul'a geldiği ve aslen Uşaklı olduğu anlaşılmaktadır (Yılmaz 2001: 67).

İbrahim Tırsî, İstanbul'da dönemin hattatlarından Defterdârlık Kalemî Başhalifesi Sinek Ahmed Efendi'den (ö.H.1135/M.1722-23)⁴ resmî yazışmalarda kullanılan dîvânî hattı ve diğer bazı yazı türlerini öğrenmiş ve kâtiplik ve kağıt emniyeti görevinde bulunmuştur. H.1180/M.1766-67 (?) tarihinde vefat etmiştir. Kabri, İstanbul Edirnekapı Mezarlığı hâricindedir (Erdem, 1994: 196-197; Fatîm 1272: 251-252; akt. Yılmaz, 2013). Onun hat sanatı ile uğraştığı, dîvânında geçen aşağıdaki beyitten anlaşılmaktadır:

"Tırsîyâ buldun kemâli ma'rifetde yok sözüüm

Çıkarursın sünger ile göricek bir yerde hat" (g.103/6)

İbrahim Tırsî'nin şu ana kadar tespit edilebilen tek eseri *Dîvânı*'dır. İlgili eserin kütüphanelerde yedi nüshası bulunmaktadır: İstanbul Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi No. 535, 37 vr.; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. No. 2917, 45 vr.; İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi No. 1465, 57 vr.; Süleymaniye Kütüphanesi İzmir No. 548; Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi No. 668/1; İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi No. 352; İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitaphâğı No. 257. Bunların haricinde, İbrahim Tırsî'nin dönemin sadrazamı Çorlulu Ali Paşa'ya (ö.H.1128/M.1716-17) takdim etmiş olduğu bir nüsha daha olduğunu bilinmektedir. Ancak bu nüsha daha sonra kaybolmuş ve bunun üzerine *Dîvân*, Mustafa Şânî tarafından 1131/1727'de yeniden tertip edilmiştir (Müstakîm-zâde, 1928: 57). Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi No. 535'te kayıtlı bulunan *Dîvân*'ın bu nüsha olduğu, istinsah kaydında Şânî tarafından verilen bilgilerden çıkarılmaktadır (Tırsî : vr. 37; Yılmaz, 2008: 166). *Dîvân*'ın tenkitli metni hazırlanmıştır (Yılmaz, 2001, 2013).

Dursun Ali Tokel, 18. yüzyılın başlarında vefat eden Dîvân şiirinin asi şairi İbrahim Tırsî'yi, Dîvân şiirinin Orhan Veli'si olarak zikretmiştir. Hatta İbrahim Tırsî'nin Orhan Veli'den çok daha cesur ve

² İbrahim Tırsî hakkında yapılan bazı çalışmalar için bkz. Hammer-Purgstall, Josef Von (1837). "Tırsî". *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit*. 4. C. Pesth; Yılmaz, K. (2001). *İbrahim Tırsî ve Dîvânı*: İnceleme-Metin-Sözlük. Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi; Yılmaz, K. (2008). "Bir Hezel Şairi Olarak İbrahim Tırsî ve Dîvânı". *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 15:163-184; Tökel, D. A. (2013). "Erken Öten Bir Garip Olarak Tırsî" *Granada Edebiyat*, S: 3, s. 62-67; Aslan, M. ve Keskin Aslan, R. (2019). Tırsî Dîvânı'nda Çingeneler. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:7, Spring, p. 29-35; Elbir, B.; Yorulmaz Kahve, M. (2020). Tırsî Dîvânı'nda Hayvan Adlarının Kullanımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 230-267. DOI: 10.29000/rumelide.705594.

³ Parantez içinde verilen sayıların ilki şiir numarasını, sonraki sayı ise beyit numarasını ifade etmektedir. Çalışmada kullanılan kısaltmalar şu şekildedir: Kaside k., gazel g., müstezad m.

⁴ Hicri tarihleri Miladî tarihe çevirirken Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun "Tarih Çevirme Kılavuzu" esas alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/>.

isyankâr bir şair olduğunu belirtmiştir. Tökel ayrıca Türk şiirinde nasır kelimesini ilk defa Orhan Veli'nin kullandığı bilinirken, İbrahim Tırsı'nın ondan yüz elli yıl önce bu kelimeyi ve hatta çok daha uçuk olanlarını kullandığını⁵, hemen hemen devrindeki pek çok yemek, tatlı, sebzeler üzerine gazeller yazdığını ve Dîvân şiirinin bütün estetik ve anlamsal ilkelerini yerle bir etmiş bir şair olduğunu ifade etmektedir (2014: 76).

İbrahim Tırsı, argo ifadelerle yüklü bir şiir tarzını benimsemekte ve bu yönüyle kendinden önceki şiir geleneğinden kısmen ayrılmaktadır.⁶ Şiirleri, hezliyat türünde olan İbrahim Tırsı, şiirden amacının eğlenmek ve eğlendirmek olduğunu ifade eder:

“Tırsiyâ gitdükçe kaşmer oldu eş'ârun senün
Mashara eğlencedür bir gayrı dîvân istemez” (g.82/7)

İbrahim Tırsı, şiirlerinin mânâsız, tatsız ve tuzsuz olduğunu dile getirmektedir. O, şiirlerinin gülünç olduğunu belirtmektedir. Aşağıdaki beyitler hezel tarzını benimseyen bir şairin kaleminden çıkmıştır:

“Bir şi'r-i nâ-şinîde-kühen söylerüm saña
Ma'nâsı yok vezinde sühan söylerüm saña” (g.3/1)

“Gûş iden elfâz-ı bî-ma'nâlarum elbet güler
Dürr-feşân olsam da kimse i'tibâr itmez baña” (g.7/7)

İbrahim Tırsı'nın kendi çevresinin ve devrinin sosyal hayatıyla alakalı konularla ilgilendiği görülmektedir. O, her çeşit meseleye ironik açıdan yaklaşmakta; mücerret mefhumlar yerine, gerçek ve somut dünya ile ilgilenmeyi yeğlemektedir. Giyim ve kuşam, yiyecek ve içecekler, müzik, sanat ve zanaatlar gibi sosyal hayatın daha birçok alanına alaycı bir gözle bakar. Bunda geçimini sağladığı eğlence hayatının da etkisinin olduğu aşikârdır (Yılmaz, 2017: 12).

⁵ Nitekim İbrahim Tırsı'nın dîvânında geçen;
“Nâsur oldu ellerüm orduda çeşme kazmadan

Hikmeti görüldü toprak taşınan gerdel şikest” (g.26/2) beyti bu duruma örnek olarak gösterilebilir niteliktedir.

⁶ Nitekim O, Dîvân şiirinin en önde gelen gelen konularından biri olan aşka yer vermez. Onun yerine beşerî hazları dile getirmeyi tercih eder (Yılmaz, 2017: 12).

2. İbrahim Tırsî'nin şairliğine bakışı⁷

Klasik Türk edebiyatının gelişimi içinde, her bir şairin kendisine özgü bir üslubu oluşmuş ve şairler, kendi üsluplarını eserlerine yansıtabilmiştir. Şairlerin eserlerinden hareketle, onların şair ve şiire bakış açıları görülebilmektedir. Bu çalışmanın konusunu ve aynı zamanda İbrahim Tırsî'nin şair ve şiire bakışının önemli bir bölümünü oluşturan kendi şairliği ve şiirine ilişkin görüşleri, elimizde tenkitli metin neşri bulunan dîvânından⁸ hareketle belirlenmeye çalışılmıştır. İbrahim Tırsî'nin kendi şairliği ile ilgili değerlendirmeleri üç alt başlıkta ele alınmıştır. İlk başlıkta, şairliği ile ilgili değerlendirmeleri üzerinde durulmuştur. İkinci başlıkta, İbrahim Tırsî'nin kendi şairliğini benzettiği ögeler ortaya konulmuştur. Üçüncü başlıkta ise İbrahim Tırsî'nin etkilendiği ve ismini andığı şairlere değinilmiştir.

2.1. Şairliği hakkındaki değerlendirmeleri

Şairlik yeteneği, Allah vergisidir.

İbrahim Tırsî, şairlik yeteneğinin kendisine Allah'ın bir lutfu olduğunu ifade eder. O, anlamsız söz söylese de onun sözleri Allah'ın ihsanı ile kemâle ermiş bir vasıf kazanır:

“Şâ'iriyet bana bir mevhibedür bî-şübhe
Güfte-i mühmelümüz puhten olursa ne 'aceb” (g.20/8)

Şairlik, şüphesiz bana (Allah'ın) ihsanıdır; anlamsız sözlerimiz olgunluk (gösterirse) bunda şaşılacak ne var?

Şair, siyasetten uzak durmalıdır.

İbrahim Tırsî, şiir üzerinden siyaset etmemek gerektiğini ifade etmiş, şairliğini Allah'a emanet eylemiştir. Ona göre şair, döneminin siyasi meselelerine kayıtsız kalmalıdır:

“Şi' re döşenüp kendine gel itme siyâset
Unvân ile destârımı Allâh'a emânet” (g.28/1)

Ey Tırsî! Kendine gel, şiir ile siyaset etme; unvanımı ve sarığımı Allah'a emanet et.

⁷ İlgili çalışma oluşturulurken Bayram Ali Kaya'nın “Necâti Bey'in Şiir Anlayışı”, “Necâti Bey'in Şair Anlayışı” ve Abdulkadir Erkal'ın “Dîvân Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl)” adlı eserlerinden büyük ölçüde yararlanılmıştır. Şiir ve şair anlayışı hakkında yapılan bazı çalışmalar için bkz. Tolasa, H. (1982). Dîvân Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (Basılı Kaynak), 1: 15-46; Tolasa, H. (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*. Ankara: Akçağ Yay.; Doğan, M. N. (2002). *Taşlıcah Yahyâ'nın Yûsuf'u Zelîha'sında Şiirin Şiiri, Eski Şiirin Bahçesinde*, İstanbul: Ötügen Neşriyat; Doğan, M. N. (2002). *Klâsik Edebiyatımızda Sanat ve Şiir Felsefesi (Poetika), Eski Şiirin Bahçesinde*, İstanbul: Ötügen Neşriyat; Arı, A. (2005). “Şeyh Gâlib'in Poetikası”, *Osmanlı Araştırmaları, Mehmed Çavuşoğlu Armağanı-II*, XXVI, 53: 51-54; Öztoprak, N. (2005). “Rûhî'nin Şiir Anlayışı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 12: 101-136; Öztoprak, N. (2006). “Rûhî'nin Şair Anlayışı”, *Osmanlı Araştırmaları*, XXVIII: 93-122; İşınsu, T.& İsen, D. (2007). “Fahriyeler Işığında Osmanlı Şiirinde İdeal Şairin Portresi”, *Bilgi*, 43: 107-116; Karataş, T. (2009). “Poetik Düşünüşün Klâsik Şiirde Dile Getirilişi: Bâkî Dîvânı Örneği”, *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı), 39: 449-457; Kaya, B. A. (2012). “Necâti Bey'in Şiir Anlayışı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 27: 143-218; Kaya, B. A. (2016). “Necâti Bey'in Şair Anlayışı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 34: 149-214; Öntürk, T. (2016). “Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı'nda Şiir ve Şair İle İlgili Düşünceler”. *İdil*, 5 (26): 1743-1762; Erkal, A. (2018). *Dîvân Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl)* Ankara: Altınordu Yayınları; Turan, V. (2020). Nevî'de Şair ve Şairlik Anlayışı. *International Journal of Filologia*, 3 (3), 37-54; Turan, V. (2020). Nevî'nin Şiir Anlayışı. *International Journal of Filologia*, 3 (4), 277-295; Ekici, H. (2020). Karamanlı Nizâmî'nin Şair ve Şiir Hakkındaki Mülâhazaları. *SUTAD*, 49: 177-195; Taşdemir, İ. (2020). Dîvân Edebiyatının Popüler Eserlerinde Şiir ve Şair Hakkında Değerlendirmeler. *International Journal of Filologia*, 3 (4), 218-245; Kaya, B. A. (2020). Necâti Bey'in Poetikası (Şiir ve Şair Anlayışı). İstanbul: Akademik Kitaplar.

⁸ Çalışmaya temel olan beyitler, Yılmaz, K. (2017). İbrahim Tırsî ve Dîvânı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları adlı eserden alınmıştır.

Şair, nüktedân olmalıdır.

İbrahim Tırsî'nin nükte bilen, nükteli sözler söyleyen bir şair olduğu aşağıdaki beytinden anlaşılmaktadır:

“Nükte-şinâsam hele ben Tırsîyâ
Hakka şükür alnum açık yüzüm ağ” (g.106/6)

Ey Tırsî! Nükte bilenim, Allah'a şükür alnum açık, yüzüm ak(tır).

Şair, değerli söz ortaya koyandır.

İbrahim Tırsî, gazel yazmada usta olduğunu dile getirmiş; ama yazdıklarının değer görmediğini ifade etmiştir. Şair, son sözün kendisine ait olduğunu “kalem kırma” deyimini ile belirtmiştir:

“Ben gazel yapmakda yazı yazmada pek mâhirem
Kim ne kâdir diyeler hakkumda bilmez hâme-kat’ ”(g.103/5)

Ben, gazel oluşturmada ve yazı yazmakta pek ustayım; hakkumda kesin hüküm verenler (kalem kıranlar), (benim) söylediğim sözlerin değerini bilmez(ler).

Şair, orijinal sözler söyleyendir.

İbrahim Tırsî, sözlerinin geleneğe uygun olarak vezinli; ama mânâsının olmadığını ifade eder. O, eski gelenekte bulunmayan şiir(ler) söyleyen bir şairdir. Bu yönüyle gelenekten ayrılır:

“Bir şi'r-i nâ-şinîde-kühen söylerüm sana
Ma'nâsı yok vezinde sühan söylerüm sana” (g.3/1)

Eskiden duyulmamış bir şiir; mânâsı olmayan vezinli söz sana söylerim.

Şair, mânâsız gazel söylemede ustadır.

Mânâsız gazel söyleme yolunda, İbrahim Tırsî gibi yiğitlik gösteren, cengâverlik eyleyen başka bir şair yoktur:

“Böyle bî-ma'nâ gazel söylemede ey Tırsî
Hele insâf idelüm sen gibi er mi bulnur” (g.57/5)

Ey Tırsî! Böyle mânâsız gazel söylemede -doğru söylemek gerekir ki- sen(in) gibi er bulunmaz.

Şair, şiirlerinde eğlence yönünü ön plana çıkarandır.

İbrahim Tırsî, bütün dostları için kendisinin bir eğlence olduğunu ifade eder. O, dostlarını bir yandan sınırlendirerek eğlendirir. Bunu yaparken de tuhaf sözlerinden bir dîvân oluşturacak kadar şiir yazmıştır:

“Uyuz gibi bütün yârâna bir eğlencedür Tırsî
Bu denlü mashara elfâzı cem' itdüm dîvân yapdum” (g.134/5)

Tırsî, uyuz gibi bütün dostlara bir eğlencedir; bu denli tuhaf sözleri toplayarak dîvân oluşturdu.

Şair, geleneğin etkisiyle orijinalliği yakalayamaz.

İbrahim Tırsî, belagattaki kafiye çeşitlerinin kendisini tekrara düşürdüğünü, bu sebeple orijinal kasideler ortaya koyamadığını ifade eder. O, gelenekten bu yönüyle ayrılır:

“Kasideler yapardum tâze vü ter
Kavâfi nev’i tekrâr olmayaydı” (k.1/39)

Kafiyelerin çeşitleri tekrara düşürmeseydi, yeni ve canlı kasideler oluştururdum.

Şair, rindânedir; hakîmâne üsluptan kaçırır.

İbrahim Tırsî, şiirlerini rindâne bir tavırla oluşturmaktadır. O, hakîmâne üslubu kullanarak yazdığı bir müsellesin onun şiir anlayışına uygun olmadığını ifade etmektedir. Ekşi sütün insanın midasını bozduğu gibi, hakîmâne şiir de İbrahim Tırsî'nin sanat anlayışına terstir:

“Bezm ehline sürdüm yine rindâne müselles
Leb-rîz-i çanak eyledüm ammâ ne müselles” (g.30/1)

Meclis ehline yine bir rindâne müselles sevkettim; ağzına kadar dolu olan bir çanak (gibi) müselles yazdım.

“Keyfiyyet-i ekşi şîre bozdu içümi lîk
Almam dile bir dahi hakîmâne müselles” (g.30/8)

Sütün ekşili özelliği içimi bozdu; bu nedenle bir daha hakîmâne bir müselles dile almam (yazmam).

Şair, belâgat yolunda yalnız kalmıştır.

İbrahim Tırsî, kendisini belâgat denizinin dalgaları arasında boğulmakta olan bir şair olarak vasıflandırır. Ona bu süreçte hiçbir şair tanıdık gelmez ve yardım ihsanında bulunmaz. O, şiir yolunda yalnız olduğunu ifade eder:

“Tırsî garîk-ı lücce-i bahr-i belâgatem
Bu rûzgârda olmadı hiç yelken âşinâ” (g.11/5)

Tırsî, belâgat denizinin dalgaları (arasında) batmış(tır); bu rûzgârda hiç (bir) yelken (ona) âşinâ olmadı.

Şair, şiirlerinin gülünç olduğundan ve anlaşılmasından yakınmaktadır.

İbrahim Tırsî, sözlerinin gülünç olduğunu ifade eder. O, bu yönüyle inci saçan bir şair gibidir; ama kimse onun şairliğine itibâr göstermez:

“Gûş iden elfâz-ı bî-ma'nâlarum elbet güler
Dürr-feşân olsam da kimse i'tibâr itmez bana” (g.7/4)

Mânâsız sözlerimi dinleyen elbet güler; inci saçan olsam da kimse bana itibâr etmez.

Şair, şiirleriyle şöhret kazanandır.

İbrahim Tırsî, yazmış olduğu güzel bir gazele nazar boncuğu takması yönünde kendisine telkinde bulunur. Onun yazmış olduğu şiirler, şöhret sahibi olan bir şairin kaleminden çıkmış gibidir:

“Tırsîyâ görmeğe göz boncuğu as bu gazele
Eser-i hâmenüzün şöhret-i unvânladur” (g.71/8)

Ey Tırsî! Bu gazele nazar boncuğu as, nazar görmesin (değmesin); çünkü kaleminiz(den çıkan) eser, unvan şöhretiyle (yazılmıştır).

2.2. Şairliğini benzettiği unsurlar⁹**2.2.1. Dîvâne**

İbrahim Tırsî, kendisini bir dîvâneye benzetmiştir. O, dîvânenin zincire vurulması durumunu dikkate alarak Türk mûsikisi usul sistemlerinden biri olan “zencir”¹⁰ı tevriye oluşturacak şekilde kullanmıştır. Zencir usulünde bestelenen bir gazeli de ancak zincire vurulmuş dîvânenin okuması uygundur:

“Beste olsa bu gazel zencîr usûlünde eğer
Okımak şâyestedür bu Tırsî-i dîvâneye” (g.181/5)

Bu gazel zencir usulünde eğer beste olsa, bu dîvâne Tırsî'ye (bu gazeli) okumak lâyıktır.

2.2.2. Kaşmer (Muzip)

İbrahim Tırsî, kendisini maskara, muzip kimse ve soytarı anlamlarına gelen kaşmere benzetir. O, topluluk içinde oldukça muziplik yapar ve maskara şeklinde tâbir edilen şiirler ortaya koyar:

“Gürûh-ı hâceğân¹¹ içre kati kaşmersin ey Tırsî
Bu denlü mashara şi'ri idüp inşâd n'eylersin” (g.145/7)

Ey Tırsî! Hocaların topluluğu içinde çok kaşmersin; (sen), bu derece tuhaf şiiri (topluluk içinde) nasıl ortaya koyarsın?

2.2.3. Marangoz

İbrahim Tırsî, marangozların elinden çıkan tahta gibi düzenli ve pürüzsüz bir gazel yazdığını ifade eder. O gazeli, marangozların ustaları olan Ermenî marangozlarının¹² görmesine gerek yoktur; çünkü o gazel tamir gerektirmez. Şair burada, gazelinin usta kişilerce gözden geçirilmesine gerek olmadığını belirtir:

⁹ İlgili benzetme unsurları alfabetik olarak sıralanmıştır.

¹⁰ Türk mûsikisi usul sisteminde yer alan 120 zamanlı bir usuldür. Beş ayrı usulün sıralanması ile oluştuğundan “dizi usuller” sınıfında yer alan zencir usulü iki çeşittir. Altmış zamanlı diğer çeşit, zaman sayısı bakımından bu usulün yarısı olduğundan nîm-zencir diye adlandırılmıştır (Özkan, 2013: 255-256).

¹¹ “Hâceğân”, Osmanlı devlet teşkilâtında yazı işlerinin başında, defterdarlık, nişancılık gibi memûriyetlerde, eminlik ve müdürlüklerde bulunanlar için kullanılan tâbir olarak da bilinmektedir (Kubbealtı Lugatı, <http://www.lugatim.com>. Erişim Tarihi: 20.12.2020). Bu noktadan hareketle Tırsî'nin devlet kademesinde görev aldığı hususu göz önüne alındığında, “hâceğân” tâbiri bu anlam çerçevesinde değerlendirilebilir.

¹² Kaynaklara bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan Ermenilerin demircilik alanıyla ilgilenmeleri neticesinde tarım aletleri ortaya koydukları bununla birlikte, marangozluk ve taş ustahî gibi sanat ve zanaat dalları ile revaçta oldukları bilinmektedir.

“Marankoz işi bir tâze gazel yapıldı ey Tırsî
Murimmât istemez gel Ermenî neccâre gösterme” (g.172/9)

Ey Tırsî! Marangoz işi taze bir gazel yazıldı; (bu gazel) tamir istemez, (bu gazeli) Ermeni marangoza gösterme(ye) gerek yok!

2.2.4. Mimar

İbrahim Tırsî, kendisini şiir yolunda yıkılmış güfteleri keşfedip yeniden imar eden bir şair olarak vasıflandırmıştır. Irak¹³ kelimesi hem musikide bir perde hem de uzak anlamıyla tevriyeli kullanılmıştır:

“Irakdan bilmeyenler hayli pâkîze sühan anlar
Yıkılmış güfteler keşf eylerüz mi‘mâriyuz cânâ”

Ey gönül! Bilmeyenler sözleri(mi) uzaktan (perde) oldukça gerçek sanır; yıkılmış güfteleri keşf eyleyen mimar gibiyiz.

2.3. Etkilendiği ve ismini andığı şairler¹⁴

İbrahim Tırsî, şair dostları Hezarî (ö.H.1137/M.1724-25), Şânî (ö.H.1180/M.1766), Adlî (ö.H.1156/M.1744), Aklî (ö.H.1147/M.1734-35)'den Dîvân'nda bahsetmektedir (Yılmaz, 2017: 10).

2.3.1. Hezarî (ö.H.1137/M.1724-25)¹⁵

İbrahim Tırsî, Hezarî mahlaslı Kebûterî Mehmed Efendi'nin şiirlerini beğendiğini ve onun izinde olduğunu dîvânında geçen aşağıdaki beyitte dile getirir:

“Ekser eş'ârun beğendüm ey Hezarî ben senün
Pey-rev olup söylerüm karşuluğın yap bâb ana” (g.14/6)

Ey Hezarî! Ben senin şiirlerini çok beğendim; onun izinde olup aynı vezinde karşılığını yap(arım), (nazîre söylerim).

İbrahim Tırsî, Hezarî'nin şiirlerine nazîre söylemenin haddi olmadığını, ancak onun şiirde kullandığı kafiyeyle ile şiire girdiğini belirtir:

“Haddümüz midür Hezarî'ye nazîre söylemek
Kâfiyesin çalmağıla şi're itdüm intisâb” (g.19/4)

Hezarî'ye nazîre söylemek haddimiz midir? (Onun) kâfiyesini çalmakla şiire girdim (şiir yazarım).

¹³ Türk müzikisi ses sistemi içinde orta sekizlinin on ikinci perdesinin adıdır. Acem-aşiran perdesine bir bakıye diyezi, rast perdesine bir küçük mücenneb bemoü veya hüseyinî-aşiran perdesine bir büyük mücenneb diyezi getirilerek elde edilir (Özkan, 1999: 115-116).

¹⁴ İlgili şairler, ölüm tarihleri dikkate alınarak kronolojik olarak verilmiştir.

¹⁵ İstanbul'da doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. Asıl adı Mehmed'dir. Kebûterî Mehmed Efendi olarak tanınmaktadır. Sultan IV. Mehmed döneminde sadrazam ve padişahın damadı olan Musahib Paşa'nın kitapçılığını ve kâtipliğini yapmıştır. Râmî Mehmed Paşa'nın beylikçi ve reisü'l-küttâplığında kisedâr, mektupçu ve dîvân kâtibi olmuştur. Daha sonra İstanbul'da gümrük kâtipliği yapmıştır. H.1137/M.1724-25 yılında İstanbul'da vefat etmiştir (Kesik, 2014).

2.3.2. Aklî (ö.H.1147/M.1734-35)¹⁶

İbrahim Tırsî'nin Aklî ile ilgili beyitlerinde, "Eyyûb" semtinin adını kullanmasından dolayı söz konusu şairin Eyyûbî Aklî Mehmed Efendi (ö.H.1147/M.1734-35) olduğu söylenebilir (Yılmaz, 2017: 12). İbrahim Tırsî gibi bir kâtip ve divân hocası olan Eyyûbî Aklî Mehmed Efendi'nin de hoş sohbeti ve eğlenceli bir kişiliği olduğu, nedimlik yaptığı bilinmektedir (Yılmaz, 2017: 12).

"Bir pâresi çok kâra yapışmaksamurâdun
Eyyûb'a var Aklî gibi maymun u şebek tut" (g.25/4)

Amacın küçük bir parçadan çok kâr etmekse Eyüp semtine git ve Aklî gibi maymun ve şebek tut (nedimlik) yap.

2.3.3. Adlî (ö.H.1156/M.1744-45)¹⁷

İbrahim Tırsî'nin sohbet arkadaşlarından biri olan Adlî, şaire göre sözü zincir oluşturacak kadar uzatan ve karmakarışık bir hâle sokan bir şairdir:

"Adlî-dîvâne uzatdı sözi zencîr itdi
Oldı bu Tırsî-i rindân ile pîç-ender-pîç" (g.34/5)

Dîvâne Adlî sözüz uzattı, zincir etti; bu rînt Tırsî ile karmaşık bir hâl aldı.

İbrahim Tırsî'ye göre Adlî, öyle bir Mecnûn'dur ki onu zincirler bile zapt edemez. O, her türlü zincirin halkasını kırmaya muktedirdir:

"Adlî-i dîvâneyi zencîrler zapt eylemez
Öyle mecnûndur ki hiç kâr eylemez kullâb ana" (g.14/4)

Dîvâne Adlî öyle bir Mecnun'dur ki onu zincirler zapt edemez; ona hiçbir kanca (bile) kâr etmez.

İbrahim Tırsî, Adlî'ye şiir meydanında sadece kendisinin olmadığı telkininde bulunmaktadır. O, şiir vadisinde kendisini bir sersem olarak vasıflandırmaktadır:

"Başlı başına kıyâs itme bu sahnı Adlî
Arsa-i nazımda Tırsî gibi bir sersem var" (g.66/5)

Adlî, bu meydanı başlı başına (tek başına) kıyas etme; çünkü şiir arsasında Tırsî gibi bir sersem var.

İbrahim Tırsî, hem Adlî hem de Aklî'yi zikrettiği bir beytinde onların kendisinin akranı olduğunu, bu meydanda tek başına olmadığını ifade eder:

"Gürûh-ı hâcegân içre beni siz yalnız sanman

¹⁶ Asıl adı Mehmed'dir. İstanbul'un Eyüp semtinde doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Doğduğu semte nispetle Eyyûbî Aklî Efendi ve Eyyûbî Aklî Mehmed Efendi olarak tanınmıştır. Valide Kethüdası Mehmed Paşa'nın kardeşi olan Yusuf Ağa tarafından yetiştirilmiştir. Evkâf kâtipliği ve divân hocalığı yapmıştır. H.1147/M.1734-35 yılında İstanbul'da ölmüştür. Mezarı, Eyüp semtinde Eyüp Ensâri Türbesi civarındadır (Kesik, 2014).

¹⁷ İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmed'dir. Yeniçeri Ocağı'nda kul kethüdalığı yapan Süleyman Ağa (ö. M.1086/H.1675-76)'nın oğludur. Bu yüzden Süleyman-zâde Mehmed Adli Efendi olarak anıldı. İyi bir öğrenim gördü. Hatice Sultan'ın kethüdası olduğu için Divân-ı Sultanî hocası oldu. Ahkâm eminliği, taşra kâğıt eminliği, küçük kale tezkireciliği ve Divân-ı Hümayûn'da yeniçeri efendiliği gibi görevlerde bulundu. Adlî, H.1156/M.1743-44 yılında İstanbul'da vefat etti ve Topkapı dışında babasının mezarının yanına defnedildi (Kesik, 2014).

Biri Adlî biri Aklî gibi akrânumuz vardır” (g.59/6)

Hoca topluluğu içerisinde beni siz yalnız sanmayın; Adlî ve Aklî gibi akrânumuz vardır.

“Biri Adlî biri Aklî birisi de bu fakîr

Hacegân içre bir akrân iki üç dâne idük” (g.122/6)

Biri Adlî, biri Aklî birisi de bu fakîr (Tırsî) olmak üzere hoca topluluğu içinde (birbirimizin) akrânı olan iki üç kişiyiz.

2.3.4. Şânî (ö. H.1180/M.1766-67)¹⁸

İbrahim Tırsî'nin Kâriye Mahallesi imamı, Şeyh Mustafa Şânî (ö.H.1180/M.1766-67) ile aralarında sıkı bir dostluk olduğu¹⁹ bilinmektedir.²⁰ Seyyid Vehbî'nin Vekâletnâme'sinde onların birlikte gazeller söylediği ve şairlik tasladıklarını işaret eden aşağıdaki beyit geçmektedir:

“Velî küttâb-ı defter-hâne gibi sade mahlasla

Teşâ'ür itmesün kimse misâl-i Tırsî vü Şânî” (Yılmaz, 2017:11)

Lakin, tapu kayıt defterindeki gibi sade bir mahlasla Tırsî ve Şânî'de olduğu gibi kimse şairlik iddiasında bulunmasın.

İbrahim Tırsî, Şânî'nin onun şiirlerine sahip çıkıp kendisine mâl etmesini utanmazlık olarak değerlendirir. O, şiir ve inşanın yeri geldiğinde tuzlu olmasını ister:

“Sâhib çıkup eş'âruma dirmiş ki benümdür

Ol Şânî-i bî-ar

Bilmez mi aceb şi'r ile inşâda gerekdür

Bir nebze nemekden” (m.2/7)

O, utanmaz Şânî şiirlerime sahip çıkıp benim dermiş; şiir ve inşanın bir nebze tuzlu olması gerektiğini bilmez mi?

İbrahim Tırsî, Şânî'yi bir muzip olarak vasıflandırır. Onların eserlerine bakıldığında aralarında fark yoktur. Eserler, birbirlerinin kalemlerinden çıkmış gibi ayındır:

“Ömrümüzde bu kadar yapduğumuz âsârın

Cümlesi bende mi Şânî gibi kaşmerde midür” (g.67/10)

¹⁸ H.1090/M.1679-70 yılında İstanbul'da doğdu. Kariye Camii imamı Mevlî Abdülkerim Efendi'nin oğludur. Babasının ölümü üzerine Kariye Camii imamı oldu. H.1180/M.1766-67 yılında vefat etti. Edirnekapı dışında medfundur. Hezeliyyat ve Hüsnîyyat tarzındaki şiirleri ihtiva eden iki Dîvân sahibidir. Ancak şimdilik bu Dîvân'lar elde değildir. Şânî, Hevâyî gibi hezel tarzındaki şiirleriyle meşhur olmuştur (Kaplan, 2014).

¹⁹ Nitekim Tırsî Dîvân'ında geçen; “Der-beder gezmeğe meşki var idi âlemde Tırsî-i bî-çâre Şânî gibi kuzgun er idi” (g.189/7) beytinde her iki şairin de dağınık ve perişan bir tavır sergiledikleri görülebilmektedir. İbrahim Tırsî, kendisini ve şair arkadaşı Şânî'yi kara bir kargaya benzetmektedir.

²⁰ Nitekim İbrahim Tırsî'ye ait olan dîvânın bir nüshası Şânî tarafından istinsah edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İstanbul Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Kütüphanesi No. 535. İlgili nüshanın sonunda günümüz Türkçesi ile şu kayıt yer almaktadır: Bu değersiz eserin ilkin kaleme alınmasına kutlu şehit, sabık sadrazam Damat Ali Paşa (r.a) vesile olup toplanmasını ve yazılmasını sağlamıştı. Bir zaman sonra bu nüsha kayboldu ve bir defa hatırdaki kalanlar toplanıp kalanlar (ise) yeniden tamamlandı. Defalarca çalışıldıktan sonrası H.1131 tarihinde yazıya geçen bir kaside ve yüz yetmiş dört gazel, iki tahmis bir tarih şimdi yeniden temize çekilerek devletlilerinin ayağının tozuna takdim olunmuştur. Duacı kulunuz Mustafa Şânî (Yılmaz, 2017: 6-7).

Ömrümüzde bu kadar ortaya koyduğumuz eserlerin cümlesi bende mi yoksa Şânî gibi muzipte mi, bilmiyorum.

İbrahim Tırsî, Şânî'yi gaddar olarak vasıflandırır ve şiirlerindeki alaycı yönün aslında kendisinde de var olduğunu belirtir. O, Şânî'nin revaç bulmasında kendi şiirlerinin rolünün olduğunu ifade eder:

“Şâni-i gaddâra revâci viren eş'arumdur
Hiç utanmaz mı nedür yine bu hezelâne bakış” (g.94/5)

Gaddar Şânî'ye kıymet veren şiirlerimdir; (şiirlerindeki) yine bu alaycı bakış nedir? Hiç utanmaz mı?

3. İbrahim Tırsî'nin şiirine bakışı

Her Klasik Türk edebiyatı şairinin olduğu gibi, İbrahim Tırsî'nin de şiir noktasında birtakım görüşleri bulunmaktadır. Bu bölümde, İbrahim Tırsî'nin kendi şiirine bakışı iki başlık altında ortaya konulmuştur. Birinci başlık altında, İbrahim Tırsî'nin kendi şiiri hakkındaki görüşleri, ikinci başlıkta ise İbrahim Tırsî'nin kendi şiiriyle ilgili oluşturduğu benzetme unsurları verilmiştir.

3.1. Şiiri hakkındaki değerlendirmeleri

Şiir, muziplik ve alay ifade eder.

İbrahim Tırsî, şiirlerinin muziplik ifade ettiğini belirtir. Onun şiirleri, maskaralığı ifade ederken bir yandan da eğlendirir. Şair, yaşadığı çevrenin de etkisiyle geleneğin dışına çıkmış ve şiirleri maskaralık ifade eder olmuştur. O, bu yönüyle hem eğlenir hem de eğlendirir:

“Tırsîyâ gitdükçe kaşmer oldı eş'ârun senün
Mashara eğlencedür bir gayrı divân istemez” (g.82/7)

Ey Tırsî! Senin şiirlerinin gittikçe muzip(lik ifade eder) oldu; şiirlerin maskara eğlencedir, bir başka divân(a gerek) yoktur.

İbrahim Tırsî, şiiri oluşturan her bir beytin maskaralık ifade ettiğini; ancak sözdeki mânâları anlayan ve kavrayan kimselerin söz konusu maskara beyitlerden safa bulacağını belirtir:

“Benüm bu mashara ebyâtımı kim okursa
Sühan-şinâs olana hep safâ gelür görünür” (g.61/6)

Benim bu maskara beyitlerimi kim okursa, sözden anlayanlar için (bu beyitler) hep safa (mutluluk) ifade eder.

Şiir, akıcı olmalıdır.

İbrahim Tırsî, şiirlerinin su gibi akıp gittiğini, canlı olduğunu ve o şiirlerin temelinde hep bir macera olduğunu ifade eder. Şiirdeki maceradan kasıt, Tırsî'nin alışılmışın dışında cereyan eden ve ilgi çeken olayları anlatmasıdır:

“Akındıda suyum buldı nazmın ey Tırsî
Düşerse ardına hep mâcerâ gelür görünür” (g.61/7)

Ey Tırsî! Şiirin akıntıda suyunu buldu; şiirlerinin ardında (görünmeyen tarafta) hep (bir) macera gelir görünür (vardır).

Şiir, bir düzen içerisinde yazılmıştır.

İbrahim Tırsî, işkembeden atarak yeni bir gazel yazmak ister. Yazdığı gazeli, farelerin incitmemesi için yağlı yere bırakmak istemez. Şairin bu beyitten muradı, yazdığı şiirin değer görmemesinden çekinmesidir. Fareden kasıt, şiirden anlamayan kişilerdir. Sanattan anlamayanların bulunduğu ortamda değerli sözlerin yeri yoktur:

“Bir nev-gazel yapayum işkenbeden idüp cûş
Yağlı yere bırakma incitmesün anı mûş” (g.91/1)

İşkenbeden atarak coşkunlukla bir yeni gazel yapayım; (o gazeli) yağlı yere bırakma, onu fare incitmesin.

Şiir için vezin, olmazsa olmazdır.

İbrahim Tırsî, vezin olmadan üstünkörü söylenen sözlerin şiir ifade etmediğini belirtir. Bu tıpkı cazibesi olmayan genç kadının güzel olmaması gibidir. Vezin, şiire ayrı bir musiki katmaktadır:

“Vezn olmayacak güfte-i mühmel gazel olmaz
Ân olmayacak tâze de zîrâ güzel olmaz” (g.78/1)

Vezin olmadan üstünkörü söylenen sözler gazel olmaz; zîrâ cazibesi olmayan taze de güzel olmaz.

Şiir, tat vermelidir.

İbrahim Tırsî, tat katarak gazel yazma noktasında kendisine telkinde bulunur. Bilgisiz marangoz ustaları gibi olan şairlerin elinden çeşnili gazel çıkmaz:

“Şeh-nişîn yap gazele çâşnîsini al Tırsî
Benzedüp yapmaz ise dülger-i nâ-dâne çekic” (g.96/7)

Tırsî, bilgisiz marangoz ustası çekiciyle şahlara yakışır (oda) yapamazsa, çeşni katarak (güzel bir) gazel yaz.

Şiir, delil niteliğinde olmalıdır.

İbrahim Tırsî, sözlerinin ispatı için bin türlü delilinin olduğunu belirtir. Sözleri kuru olan İbrahim Tırsî'nin her bir sözü delil niteliğindedir:

“Kurudan kuruya bir şey bulaşmaz dirler ey Tırsî
Bizüm bu sözleri isbâta bin bürhânımız vardır” (g.59/9)

Ey Tırsî! Kurudan kuruya bir şey bulaşmaz, derler; bizim bu sözleri ispat için bin delilimiz vardır.

Şiir, soğuktan sakımlıdır. Sözler, soğuk da olsa hayranlık uyandırmalıdır.

İbrahim Tırsî, kışın yazılan şiirin soğuğa maruz kalmaması noktasında kendisine telkinde bulunur. Nitekim, soğuk nedeniyle basura uğrayan hastaya ilaç kâr etmeyecektir:

“Zemherîrde yapılan nazma soğuk aldurma
Tırsîyâ uğraya bâsûra devâ kâr itmez” (g.87/7)

Ey Tırsî! Kış mevsiminde yapılan şiirin soğuk almasına izin verme; (nitekim) basura uğrayınca ilaç kâr etmez.

İbrahim Tırsî, kış günü yazılan soğuk gazelleri insanların duymak istemediğini belirtir. Onun soğuk sözleri bile yeri geldiğinde insanı şaşırır, insan ne yapacağını bilemez:

“Kış günü soğuk gazel yapılsa insân istemez
Bu soğuk sözler ider insânı hayrân istemez” (g.82/1)

Kış günü soğuk gazel yazılsa insan (bunu) istemez; bu soğuk sözler (bile) insanı şaşırır.

Şiir, boş ve kötü sözden uzak olmalıdır.

İbrahim Tırsî, boş ve kötü sözlerin ağza alınmaması gerektiğini ifade eder; çünkü o sözler iştinin midesini bulandırır ve kusmasına sebep olur:

“Böyle beyhûde müzahref sözi alsa ağza
İşiden kimseye Tırsî gaseyân gelmez mi” (g.196/7)

Tırsî! Böyle boş ve pislik (ifade eden) sözler ağza alındığında, iştin kimseye kusma gelmez mi? (Gelir).

3.2. Şiirini benzettiği unsurlar²¹**3.2.1. Akarsu**

İbrahim Tırsî, şiirini akarsuya benzetir. O, akarsu gibi akan şiirlerinin doğru yolda olduğunu, her zaman doğru yolu gösterdiğini ifade eder:

“Şi'rüm akar su gibidür Tırsîyâ
Mühtediyem oldı hidâyet bana” (g.9/7)

Ey Tırsî! Şiirim akarsu gibidir; hilekârım, (şiirim) bana doğru yolu gösterdi.

İbrahim Tırsî, şiirlerinin okuyan ve dinleyenler tarafından pis bir su olarak vasıflandırıldığını ifade eder. Ayrıca onu akarsu içinde yeşil başlı bir ördeğe benzetirler:

“Akıtsam cûy-i nazm-ı şi'rümi çirk-âbdur dirler
Yuvarlansam içinde sebz-i ser murg-âbdur dirler” (g.43/1)

²¹ İlgili benzetme unsurları alfabetik olarak sıralanmıştır.

Şiirimin coşkunu diledi getirsem çirkin bir su, derler; içinde yuvarlansam yeşil başlı ördektir, derler.

3.2.2. Buz

İbrahim Tırsî, söylenen soğuk ve kuru sözlerin saçak buzu gibi insanı dondurduğunu ifade eder. Tıpkı kar ve buzun dondurup hasta etmesine çocukların aldırmadığı gibi, şair de kar ve buza aldırılmaz:

“Bu soğuk sözler saçak buzu gibi tondurdu hep
Kar u buz mahv olduğın bir dürlü sıbyân istemez” (g.82/6)

Bu soğuk sözler, hep saçak buzu gibi dondurdu; (nitekim) kar ve buz (ile) mahvolduğunu (hastalandığını) çocuklar bir türlü kabul etmez.

3.2.3. Helva

İbrahim Tırsî, sözlerinin helva gibi tatlı olduğunu ifade eder. Bu durumu da onu kıskananların şiirleri için yaptığı yorumla belirtir. Şiir vadisinde İbrahim Tırsî gibi tatlı şiir söyleyen başka bir şair yoktur:

“Nazm-ı şîrinüm görenler reşk idüp didi bana
Böyle pişkin görmedük bir dürlü halvâ-hânedê” (g.184/8)

Şirin sözümü görenler kıskanıp bana dedi ki: Helvâhanede bir türlü böyle pişkin (tatlı şiir) görmedik.

3.2.4. Mudurnu cevizi

İbrahim Tırsî, sözlerinin doğru ve gerçek olduğunu Mudurnu cevizine benzeterek ifade eder. Mudurnu cevizi sert ve sağlam olması yönüyle bilinmektedir:

“Sağdur Mudurnu cevzi gibi sözlerüm benim
İtsem ‘aceb mi her söze rindâne ibtidâ” (g.1/3)

Benim sözlerim Mudurnu cevizi gibi sağlamdır; her söze rindâne başlasam bunda şaşılacak ne var?

İbrahim Tırsî, bir başka beytinde de inci saçan sözlerinin Mudurnu cevizi gibi sağlam ve doğru olduğunu belirtir:

“Nazm-ı dürer-bârumuzun cümlesi
Oldı Mudurnu cevzi gibi sağ” (g.106/4)

İnci saçan şiirlerimizin hepsi, Mudurnu cevizi gibi sağlamdır.

3.2.5. Reçel

İbrahim Tırsî, olgunlaşmamış olan şiirini çeşni katarak pişirdiğini ve bu şekilde dostlarına kahvaltı için reçel yaptığını ifade eder. Böylece onun şiirleri, dostlarına ferahlık veren hâle gelir:

“Nâ-puhte olan şî'rümi ağdayla pişürdüm
Kahvaltıya yârâna müferrih reçel oldı” (g.197/3)

Olgunlaşmamış şiirimi ağdayla pişirdim; (şiiirlerim) dostlara kahvaltı için ferahlık veren reçel oldu.

3.2.6. Zürafa heykeli

İbrahim Tırsî, şiirlerinin maskara hâlinin tıpkı zürafa heykeli gibi gülünç, komik ve eğlenceli olduğunu ifade eder:

“Zurafâ heykelüni görse güler

Tırsîyâ masharadur eş'ârun” (g.117/10)

Ey Tırsî! Şiirlerin maskaradır; zürafa heykeli (gibi şiirini kim) görse güler.

Sonuç

Klasik Türk edebiyatının XVIII. yüzyıl şairlerinden biri olan İbrahim Tırsî, kendi şairliği ve şiiri ile ilgili düşüncelerini daha çok *Divânı*'nda; kasidelerinin fahriye bölümlerinde, gazellerinin mahlas beyitlerinde ve birkaç müstezadında ifade etmiştir. Ayrıca şair az da olsa gazellerinin mahlas beyti harici diğer beyitlerde de kendi şairliği ve şiiri ile ilgili düşüncelerini dile getirmiştir.

Bu çalışmada, İbrahim Tırsî'nin kendi şairliği ve şiiri ile ilgili düşünceleri ortaya konmaya çalışılmıştır. İlk başlık altında İbrahim Tırsî'nin kendi şairliğinden, şairin vasıflarından, şairi benzettiği unsurlardan ve etkilendiği, ismini andığı şairlerden bahsedilmiştir. Bu noktada, İbrahim Tırsî'nin kendi şairliği ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Şairlik yeteneği, Allah vergisidir.
- Şair, siyasetten uzak durmalıdır.
- Şair, nüktedân olmalıdır.
- Şair, değerli söz ortaya koyandır.
- Şair, orijinal sözler söyleyendir.
- Şair, mânâsız gazel söylemede ustadır.
- Şair, şiirlerinde eğlence yönünü ön plana çıkarandır.
- Şair, geleneğin etkisiyle orijinalliği yakalayamaz.
- Şair, rindânedir; hakîmâne üsluptan kaçınır.
- Şair, belâgat yolunda yalnız kalmıştır.
- Şair, şiirlerinin gülünç olduğundan ve anlaşılmasından yakınmaktadır.
- Şair, şiirleriyle şöhret kazanandır.

İbrahim Tırsî, kendi şairliğini; dîvâne, kaşmer (muzip), marangoz ve mimara benzetmiştir. Şair, şiirlerinde şair dostları Hezarî (ö.H.1137/M.1724-25), Şânî (ö.H.1180/M.1766), Adlî (ö.H.1156/M.1744) ve Aklî (ö.H.1147/M.1734-35)'den, etkilendiği ve ismini andığı şairler olarak bahsetmiştir.

İkinci ana başlıkta İbrahim Tırsî'nin kendi şiirine yönelik düşüncelerine değinilmiştir. Şair, bu noktada daha çok kendi şiirinin nasıl olduğu hususundaki düşüncelerine yer vermiştir. Ayrıca İbrahim Tırsî'nin şiir ile ilgili benzetme ve istiarelerden yola çıkarak zengin çağrışımlar oluşturduğu da görülmektedir. İbrahim Tırsî'nin kendi şiiri ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Şiir, muziplik ve alay ifade eder.
- Şiir, akıcı olmalıdır.
- Şiir, bir düzen içerisinde yazılmalıdır.
- Şiir için vezin, olmazsa olmazdır.
- Şiir, tat vermelidir.
- Şiir, delil niteliğinde olmalıdır.
- Şiir, soğuktan sakınılmalıdır. Sözler, soğuk da olsa hayranlık uyandırmalıdır.
- Şiir, boş ve kötü sözden uzak olmalıdır.

İbrahim Tırsî'nin teşbih ve istiare yoluyla kendi şiiri ile ilgili benzetmeler yaptığı görülmektedir. Şair, kendi şiirini; akarsu, buz, helva, Mudurnu cevizi, reçel ve zürafa heykeline benzetmektedir. Söz konusu benzetmeler hayli ilginç olmakla birlikte, şairin gelenekten ayrılan yönünü de göstermektedir.

Bu çalışma, -İbrahim Tırsî'nin kendi şairliği ve şiiri ile ilgili ortaya koyduğu düşüncelerden hareketle- XVIII. yüzyıla ait, bilhassa gelenekten ayrılan yönüyle -bir nebze de olsa- farklı şair ve şiir anlayışını benimseyen şairlerin de olduğu noktasında fikir vermektedir. İbrahim Tırsî gibi hezel tarzda şiirler yazan diğer şairler üzerine yapılacak olan çalışmalar, gelenekten bir yönüyle ayrılan şairlerin de Klasik Türk edebiyatı içerisindeki şair ve şiir anlayışlarındaki farklılıkları göstermesi açısından önemlidir.

Kaynakça

- Aslan, M. & Keskin Aslan, R. (2019). "Tırsî Dîvânî'nda Çingeneler." *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:7, Spring, p. 29-35.
- Arı, A. (2005). "Şeyh Gâlib'in Poetikası", *Osmanlı Araştırmaları*, Mehmed Çavuşoğlu Armağanı-II, XXVI, 53: 51-54.
- Çavuşoğlu, M. (1981). "XVI. Yüzyılda Dîvân Edebiyatı: Dîvân Edebiyatında Şiir Kavramı", *Çevren C.IX*: 47.
- Çavuşoğlu, M. (2017). *Necâtî Bey Dîvânî'nin Tahlili*, Ankara: Kitabevi.
- Doğan, M. N. (2002a). *Taşlıcalı Yahyâ'nın Yûsuf u Zeliha'sında Şiirin Şiiri*, Eski Şiirin Bahçesinde, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Doğan, M. N. (2002b). *Klâsik Edebiyatımızda Sanat ve Şiir Felsefesi (Poetika)*, Eski Şiirin Bahçesinde, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Doğan, M. N. (2002c). *Fuzûlî'nin Poetikası*, İstanbul: Yelkenli.

- Ekici, H. (2020). "Karamanlı Nizâmî'nin Şair ve Şiir Hakkındaki Mülâhazaları", SUTAD, 49: 177-195.
- Elbir, B.& Yorulmaz Kahve, M. (2020). "Tırsî Dîvânı'nda Hayvan Adlarının Kullanımı". RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (18), 230-267. DOI: 10.29000/rumelide.705594.
- Erdem, S. (1994). Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı: İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük. Ankara: AKM.
- Erkal, A. (2018). Dîvân Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl) Ankara: Altınordu.
- Fatîm (1272). Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr. İstanbul: İstanbul Litografya Destgahları.
- Hammer-Purgstall, J. V. (1837). "Tarsî". Geschichte der Osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit. 4. C. Pesth.
- Işınsoy, T. & İsen, D. (2007). "Fahriyeler Işığında Osmanlı Şiirinde İdeal Şairin Portresi", Bilig, 43: 107-116.
- Kaplan, Y. (2014). Şeyh Şânî Mustafa Efendi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sani-seyh-sani-mustafa-efendi> Erişim Tarihi: 11.09.2020.
- Karaca, A. (2005). İkinci Yeni Poetikası, Ankara: Hece.
- Karataş, T. (2009). "Poetik Düşünüşün Klâsik Şiirde Dile Getirilişi: Bâkî Dîvânı Örneği", A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı), 39: 449-457.
- Kaya, B. A. (2012). "Necâtî Bey'in Şiir Anlayışı", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, 27: 143-218.
- Kaya, B. A. (2016). "Necâtî Bey'in Şair Anlayışı", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, 34: 149-214.
- Kaya, B. A. (2020). Necâtî Bey'in Poetikası (Şiir ve Şair Anlayışı). İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Kesik, B. (2014). Kebûterî Mehmet Efendi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kebuteri-hezari-kebuteri-mehmed> Erişim Tarihi: 05.08.2020.
- Kesik, Beyhan (2014). Eyyûbî Aklî Mehmed Efendi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/akli-eyyubi-akli-mehmed-efendi> Erişim Tarihi: 14.10.2020.
- Kesik, Beyhan (2014). Süleyman-zâde Mehmed Efendi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/adli-suleymanzade-mehmed-efendi> Erişim Tarihi: 18.11.2020.
- Kılıç, M. E. (2004). Sûfî ve Şiir (Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası-11. Baskı), İstanbul: İnsan.
- Kubbealtı Lugatı, <http://www.lugatim.com>.
- Okay, O. (2011). Sanat ve Edebiyat Yazıları, İstanbul: Dergâh.
- Öntürk, T. (2016). "Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı'nda Şiir ve Şair İle İlgili Düşünceler". İdil, 5 (26): 1743-1762.
- Özkan, İ. H. (1999). "Irak", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 19, s. 115-116.
- Özkan, İ. H. (2013). "Zencir", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 44, s. 255-256.
- Öztoprak, N. (2005). "Rûhî'nin Şiir Anlayışı", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, 12: 101-136.
- Öztoprak, N. (2006). "Rûhî'nin Şair Anlayışı", Osmanlı Araştırmaları, XXVIII: 93-122.
- Pala, İ. (2017). Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, İstanbul: Kapı.
- Sazyek, H. (2000). "Yeni Türk Edebiyatında Manzum Poetik Metinler". Türk Dili Dergisi (Basılı Kaynak), 577: 10-22.
- Taşdemir, İ. (2020). "Dîvân Edebiyatının Popüler Eserlerinde Şiir ve Şair Hakkında Değerlendirmeler". International Journal of Filologia, 3 (4), 218-245.
- Tolasa, H. (1982). "Dîvân Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri". Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (Basılı Kaynak), 1: 15-46.
- Tolasa, H. (2001). Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası. Ankara: Akçağ.
- Tökel, D. A. (2013). "Erken Öten Bir Garip Olarak Tırsî" Granada Edebiyat, S: 3, s. 62-67.

- Tökel, D. A. (2014). "Dîvân Şairi Diyor ki: Baklava Bizimdir" Türk Dili. Türk Dil Kurumu.
- Turan, V. (2020). "Nevî'de Şair ve Şairlik Anlayışı". *International Journal of Filologia*, 3 (3), 37-54.
- Turan, V. (2020). "Nevî'nin Şiir Anlayışı". *International Journal of Filologia*, 3 (4), 277-295.
- Yılmaz, K. (2001). İbrahim Tırsî ve Dîvân'ı: İnceleme-Metin-Sözlük. Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Yılmaz, K. (2008). "Bir Hezel Şairi Olarak İbrahim Tırsî ve Dîvânı". *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 15:163-184.
- Yılmaz, K. (2013). İbrahim Tırsî. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tirsi-ibrahim> Erişim Tarihi: 08.07.2020.
- Yılmaz, K. (2017). İbrahim Tırsî ve Dîvânı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.